

Helsinški *bilten*

**HELŠINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Rige od Fere 20, Beograd;
tel. 011/3032-408; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.76 // APRIL 2011.

RUSIJA: MITSKI SAVEZNIK

Kratkotrajni boravak ruskog premijera Vladimira Putina u Beogradu (23. marta) drastično je razotkrio iracionalnosti i potpunu dezorijentaciju spoljnopolitičke strategije Srbije. Iako je poseta bila radna, a ne zvanična, manifestacije „obožavanja“ Putina u javnosti i u medijima bile su iznenađenje i za ruske novinare u njegovoj pratnji. Servilnost i udvorištvo prema gostu koji se, prema nekim informacijama, praktično

„samopozvao“ u Beograd, a koji je trebalo da neutrališu višemesečno nezadovoljstvo Moskve, prelazili su granice dobrog ukusa. Povremeno bi kliznuli i do samoponižavanja – kao, na primer, kada su navijači na stadionu Crvene zvezde, u završnici međudržavne posete i u prisustvu premijera Srbije Mirka Cvetkovića, ruskom premijeru klicali, i istovremeno pogrđnim izrazima vređali sopstvenog predsednika.

Ruski premijer je najpopularniji strani državnik u Srbiji. Više od pet godina u javnom mnjenju gradi se njegov imidž najčvršćeg branioca „srpskih nacionalnih interesa“ na međunarodnoj sceni, pogotovo kad je reč o Kosovu. Njegova popularnost u Srbiji bazira se na tome da je Rusiju „podigao na noge“ i vratio joj međunarodni ugled, i upravlja „čvrstom rukom“. Tradicionalna percepcija o bliskosti sa velikim istočnim „bratom“, vešto se koristi od strane konzervativne uticajne srpske elite u izgradnji mita o mestu Srbije na „istoku“, umesto u Evropskoj uniji. Istoričarka Latinka Perović ističe: „Mi Rusiju ne poznajemo ni istorijski, ni realno“. Zabluda o tom posebnom odnosu sa Rusijom proizlazi i iz činjenice da je Srbija u poslednjih dvadesetak godina „okrenula leđa vremenu“ i da „glumi hladni rat“. Srbija ne razume, ističe ona, da je Rusija velika zemlja koja svoje strateške interese (u čijem fokusu Srbija svakako nije) ne menja sa promenom režima.¹ Povodom Putinove posete Beogradu britanski mediji su objavili neke starije američke diplomatske beleške iz Beograda (iz Vikiliksovih zaliha), gde se u jednoj (iz 2009) navodi ocena da „Srbija nastavlja da veruje da ima ulogu mosta između Rusije i EU, zbog čega joj se u evropskim krugovima podsmevaju“.²

Stvarni efekat kratkotrajnog gostovanja ruskog premijera u Beogradu je prilično skroman. Potpisana su samo tri međudržavna sporazuma – o turističkoj, o naučno-tehničkoj saradnji, kao i saradnji u međunarodnom drumskom saobraćaju. Takođe, i jedan sporazum grada Beograda sa ruskom kompanijom Interao. Dugonajavljivi sporazum o strateškom partnerstvu između Srbije i Rusije trebalo bi da bude potpisan tek za nekoliko meseci u Moskvi, prilikom posete Borisa Tadića. Među obećanjima koje je Putin dao domaćinima svakako je najznačajnije ono o realizaciji projekta gasovoda Južni tok. Nastojeći da neutralizuje aktuelni spor sa Turskom u vezi sa

prolaskom gasovoda preko njene teritorije, Putin je obećao da će izgradnja početi 2013, i biti završena do 2015.

Ova kratka poseta ruskog premijera protumačena je kao kraj zahlađenja u međusobnim odnosima do koga je došlo u jesen 2010. godine povodom rezolucije UN o Kosovu. Naime, predsednik Srbije Boris Tadić je, ne obaveštavajući Moskvu, promenio odluku o „kosovskoj rezoluciji“ u UN i prihvatio tekst koji je sročila Evropska unija. Moskva je taj potez Tadića primila hladno, jer se „borila“ za Kosovo na srpskoj strani. Putin je u Beogradu početak dijaloga sa Prištinom ocenio kao „suveren izbor srpskog naroda kako će da vodi svoje poslove“, jer, kako je istakao „bilo kakvi pregovori bolji su od sukoba i ako bude to od nas traženo podržaćemo taj proces“.³ Odluka Vlade da niko iz Beograda ne prisustvuje američko-balkanskom ekonomskom samitu u Baltimoru (koji se održavao u isto vreme) bio je potez koji je protumačen kao „odobrovoljavanje“ Moskve.

Osvrćući se na kretanje Srbije kao Evropskoj uniji, Putin je rekao da će Rusija taj proces „pažljivo pratiti“.⁴ Njegova poseta, međutim, nije iskristalislala stav Rusije prema procesu evroatlantskih integracija Srbije. Odnosno, nije jasno da li je ovaj srpsko-ruski dijalog na visokom nivou dodatno usporio ili blokirao ionako veoma sporo kretanje Srbije u tom pravcu. Ocene nekih zapadnih diplomata u Beogradu uoči Putinovog dolaska polaze od toga da će njegova poseta „prerasti u medijski fenomen, jer će se vlast iskreno truditi da pred domaćom javnošću od nje napravi veći događaj nego što jeste, dok će se pred međunarodnim sagovornicima truditi da tu posetu svede na vest koja se jedva dogodila“.⁵

1 Izlaganje na promociji Helsinške povelje u Šapcu, 28. marta 2011.

2 Danas, 21. mart 2011.

3 Politika, 24. mart 2011.

4 Dnevnik, TVB92, 23. mart 2011.

5 NIN, 17. mart 2011.

DESNICA I POSETA PUTINA

Kolektivna euforija koja je obeležila Putinov poludnevni boravak nije do sada zabeležena u Beogradu prilikom dočeka bilo kog stranog državnika, uključujući i boravak ruskog predsednika Medvedeva pre dve godine. Isticani su posteri sa Putinovim likom i natpisom „СрбИН“ koje je na centralnim gradskim ulicama i trgovima lepila desničarska organizacija „Naši 1389“. Čitava pratnja, avionska flotila, lični automobil Putina koji može da izdrži lakši atomski udar (kojim je velikodušno od aerodroma dovezao i premijera Mirka Cvetkovića), jednom reči „jedna nepostala mitomanija u akciji“⁶, dodatno su doprinele euforiji. Vrhunac „delirijuma“ (izraz koga je koristio sportski izveštač Politike) odigrao se na Marakani, kada se Putin nakratko pojavio na utakmici između Crvene zvezde i Zenita iz Sankt-petersbuga (kluba za koga Putin navodno strasno navija). Četničke insignije navijača i poruke nisu smetale ni Putinu ni Mirku Cvetkoviću. Putinu se klicalo kao „Srbinu“ i kao „četniku“. Uz skandiranje „Volimo te, volimo te Putine, Putine“ i pevanje ruskih pesama, na stadionu se moglo čuti i „Pomozi Bože, Pomozi Bože, spasi nas Putine“, „Srbija, Rusija“, „Kosovo je srce Srbije“, „Stariji brate, poljubi majku našu i kaži joj, kaži da smo je dostojni, i da se borimo i da ćemo se boriti, i da je volimo“. Državni funkcioneri Srbije dočekani su sa „Dole Vlada“, „Hoćemo promene“, „Podnesi ostavku Borise, Borise“. Putin se sreo i sa nižim bajkerima „Noćni vukovi“, čiji je vođa, po sopstvenom priznanju, jedan od veterana sa vukovarskog ratišta.

Jedan beogradski komentator primetio je da su se članovi ruske delegacije po povratku u Moskvu verovatno pitali i „da li Rusija treba da bude srećna da je ovako najglasnije vole najgori“.⁷ Međutim, drugi mnogo uticajniiji komentatori ovu posetu procenjuju drugačije. Za

⁶ Danas, 22. mart 2011.

⁷ Radivoj Cvetičanin u tekstu „Stara slama“, Danas 26-27. mart 2011.

njih je ovo bila potvrda teze o neophodnosti da zbog stalnih pritisaka i „sve težih i nepopularnijih zahteva“ sa Zapada, Srbija, ima još neku alternativu osim Evropske unije. Glavni urednik *Nove srpske političke misli* Đorđe Vukadinović ističe: „Iako je gotovo u potpunosti prozapadna i evrofilna, aktuelna vlast je izložena najstrašnijim pritiscima kad god pokuša ili makar nagovesti da bi mogla da skrene sa 'eu-ropskog' kursa kao, na primer, prošlog septembra, u Generalnoj skupštini UN. Verovatno će pritisci uslediti i sad, nakon Putinove posete“.⁸

EKONOMSKA SARADNJA

Iako Srbija sa Rusijom ima potpisan sporazum o slobodnoj trgovini, robna razmena između dve zemlje je na niskom nivou (najniža od svih ekonomskih partnera iz kruga „četiri stuba“ spoljne politike Srbije – EU, Rusija, SAD, Kina). Osim toga, na strani Srbije je i veliki deficit od preko 1,6 milijarde dolara. Podatak utoliko dramatičniji kada se uzme u obzir da je pre 21 godinu, 1990, Srbija, uprkos velikom uvozu energenata iz Rusije u to vreme ostvarivala skromni suficit od nekih 100 miliona dolara u razmeni sa Rusijom.

Prilikom posete ruskog predsednika Medvedeva pre dve godine pričalo se mnogo o milijardu eura/dolara kredita. Ali iz toga „paketa“ ostalo je nerealizovano 800 miliona dolara, jer Srbija nema odgovarajuće projekte za investicije koje bi sa tim sredstvima trebalo da realizuje. U međuvremenu ruski Gasprom je (po mnogima, po nerealnoj ceni) kupio NIS i drži monopolsku poziciju na tržištu u Srbiji u snabdevanju naftnim derivatima.

Komentatori *Pečata* iznose da je Rusima važno da Srbija promeni odnos prema njihovom kapitalu i da u Srbiji preuzmu neku srpsku banku,

⁸ Đorđe Vukadinović, u kolumni „Ljubitelji tuđeg sunca“, Politika, 29. mart 2011.

što ima veze sa ruskom energetsom geopolitikom. Rusima je, kako se ističe, važno da uđu u „Elektroprivredu Srbije“, kako bi Srbija bila podstaknuta da što potpunije uđe u rusku energetsko-ekonomsku-političku sferu. Takođe se navodi da je Rusima bitno da gde god postoje poslovni interesi bude produbljena privredna saradnja sa Srbijom, odnosno da ruska strana želi da bude uključena u važne infrastrukturne projekte (na primer, rekonstrukcija železničke mreže).⁹

Pre i tokom Putinovog boravka mnogo se govorilo o „ekonomiji i energetici“ kao glavnim temama dijaloga. Međutim, ako se zanemare „ogromne mogućnosti“ i „blistava perspektiva“, realni učinak je vrlo skroman. Vladimir Putin i saradnici izrekom su garantovali da sa Turskom (preko čije bi teritorije, po dnu Crnog mora, trebalo da prođe) „nema problema“ i da će gasovod Južni tok sigurno biti građen, s time što bi prve količine gasa u Srbiju trebalo da stignu u decembru 2015.

NATO I POSLANICI

Prilikom posete Dmitrija Medvedeva Beogradu 2009. godine promovisana je ruska inicijativa o kolektivnoj evropskoj bezbednosti. Međutim, u javnom obraćanju Putina i Borisa Tadića nije bilo ni reči o bezbednosti i NATO. Pitanje odnosa Srbije i Severnoatlanskog saveza pokrenuli su poslanici u Skupštini Srbije i dobili odgovor o mogućnosti da ruske rakete u nekom trenutku budu okrenute prema Srbiji.

Nakon susreta sa predsednikom Tadićem i delegacijom Vlade Srbije, ruski premijer je bio gost i Skupštine Srbije, gde se susreo sa vođama svih parlamentarnih grupa. Glavna tema razgovora bila je NATO. Osnovni zaključak sveo se na to da Rusija podržava nastojanja Srbije da postane

⁹ Dragomir Anđelković, „Srbija posle Putina“, Pečat, 25. mart 2011.

članica EU, ali nikako NATO.¹⁰ Vođe parlamentarnih grupa su, svako na svoj način, interpretirali svoje razgovore sa Putinom. Tako je, po Tomislavu Nikoliću, Putin rekao da bi članstvo u EU bilo značajno, jer bi Srbija bila veza Rusiji u EU, ali članstvo Srbije u NATO bilo bi protumačeno kao bezbednosna pretnja Rusiji.¹¹

Šef poslaničke grupe Srpske radikalne Stranke Dragan Todorović interpretirao je Putinove reči tako da se, kada se reč o evrointegracijama Srbije, mogla naslutiti blaga pretnja – u stilu, Srbija može da saraduje sa kim hoće, a Rusija će voditi računa o sopstvenim interesima. Takođe je istakao da je Putin izjavio da „ukoliko Srbija postane član NATO ... ako (NATO) razmesti svoj raketni štit u Srbiji, onda će Rusija biti prinuđena da svoje nuklearne potencijale usmeri prema Srbiji“.¹² Šef poslaničke grupe Demokratske stranke Srbije Miloš Aligrudić (koji je inače, i postavio pitanje o NATO) potvrdio je da je sve tačno, osim što, kako je rekao, Putin nije upotrebio izraz 'nuklearni potencijali'“¹³. Aligrudić pri tome nije pojasnio koje je druge reči umesto „nuklearni potencijali“ koristio Putin.

Konzervativni komentatori jasno su izneli svoja očekivanja od Rusije da pruži podršku očuvanju teritorijalnog integriteta Srbije (Kosovo), kao i podršku za Republiku Srpsku.¹⁴ Rusija, kako se ističu, ne pomaže mnogo, ali ona bez glorifikovanja njene uloge radi u prilog mnogih naših interesa, a ne nanosi nam nikakvu štetu, što SAD svesrdno čine.¹⁵

Ono što je u Putinovom nastupu ostalo nedorečeno precizirao je nakon njegovog odlaska ruski ambasador u Beogradu Aleksandar Konuzin. U

¹⁰ Prema Politici, 24. mart 2011.

¹¹ Isto.

¹² Isto.

¹³ Isto.

¹⁴ Dragomir Anđelković, „Srbija posle Putina“, Pečat, 25. mart 2011.

¹⁵ Isto.

opširnom intervjuu listu *Danas*, rekao je da će Srbija svoj odnos prema NATO morati sama da reši i dodao: „Eventualna odluka o razmeštanju raketa na teritoriji Srbije bila bi pretnja za bezbednost Rusije i ona bi bila primorana da preduzme vojne mere kako bi otklonila tu vojnu pretnju. Te mere neće biti uperene protiv Srbije, nego protiv tih raketa“.¹⁶

Putinova poseta još jednom je pokazala raspolućenost Srbije kada je reč o njenoj strateškoj pripadnosti. Podela na „slavenofile“ i „zapadnjake“ u Srbiji traje gotovo dva veka. Iako su građani Srbije okrenuti Evropi, Srbija se teško oslobađa orijentalnih odnosa i načina organizovanja političkog života. To isto važi i za Rusiju.

ZAKLJUČAK

Bez obzira na to što Balkan u celosti spada u interesnu sferu EU, Rusija Srbiju koristi kao „dvoorište“ u kome proverava jedinstvo EU i interes SAD da proširi NATO, i da plasira svoju geoenergetsku strategiju.

Konzervativni blok dodatno vidi u Rusiji glavnu podršku za svoje aspiracije za podelu BiH i Kosova. To se tretira kao zaštita srpskih nacionalnih interesa sa kojima Rusija špekuliše, a nigde se o tome jasno ne izražava.

Jačanje desnice na političkoj sceni ugrožava evroatlantske integracije Srbije i trajno je uvodi u vakuum koji Rusija ne može niti da ispuni, niti da izađe u susret željama Srbije. Takva dezorijentacija srpske elite imaće istorijski efekat na dugoročne interese zemlje.

Imajući u vidu potrebu same Evropske unije da se „otvori“ prema istočnom Mediteranu, pogotovo u kontekstu previranja na severu Afrike i Bliskom istoku, bilo bi neophodno da Brisel u što kraćem roku pokaže veći senzibilitet prema svim potencijalnim kandidatima za članstvo u EU na Zapadnom Balkanu.

¹⁶ *Danas*, 29. mart 2011.